

THE ROLE OF EXACT SCIENCES IN THE ERA OF MODERN DEVELOPMENT

EKOLOGIYA VA TABIATNI MUHOFAZA QILISHDA JAMIYAT VA INSONIYATNING ROLI

Rustamova Gavharoy Raxmatillo qizi

Annotatsiya. Ushbu maqola ayni paytda juda dolzarb hisoblangan ekologiya tushunchasi va uni muhofaza qilish zarurati haqida batafsil so'z yuritib, yurtimizda bu bo'yicha qilingan ishlar va qabul qilingan qarorlar orqali asosiy fikrni tasdiqlaydi. Shuningdek, tabiat va sanoat korxonalarining bir-biri bilan o'zaro aloqadorligi haqida ham ma'lumot keltirilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Tabiiy resurslar, ekologik nazorat, ekologiya, atrof-muhit muhofazasi, sanoat, jismoniy va yuridik shaxs, tabiiy fanlar.

Abstract. This article gives information about the concept of ecology, which is considered very relevant at the moment, and the need to protect it, confirming the main idea through the work done and the decisions made in this regard in our country, in detail. Also, information about the mutual relationship between nature and industrial enterprises is given.

Key words: Natural resources, environmental control, ecology, environmental protection, industry, physical and legal entity, natural sciences.

Hozirgi kunga kelib, butun dunyodagi ekologik holat ko'pchilikni birdek bezovta qilmoqda. Ekologik halokat ko'z o'ngimizda dahshatli tus olmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish va mavjud tabiiy resurslardan samarali foydalanish masalalari dolzarbligicha qolmoqda. Hozirgi ekologik inqirozning sababchisi va o'z aqli zakovati bilan shu inqirozdan xoli etuvchisi ham inson ekanligi ma'lum bo'lib qoldi. Atrof-muhitni ifloslanishdan saqlash, tabiiy boyliklardan tejab-tergab foydalanish ko'p jihatdan insonlar qaysi jamiyatda yashashlaridan qat'i nazar insonlarning ekologik savodxonlik darajasiga va ekologik madaniyatiga bog'liq. Mustaqil respublikamizdagi ekologik muammolarni hal qilish uchun aholining ekologik savodxonligini oshirish eng ustuvor vazifalardan hisoblanadi. Ayniqsa, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida «Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari» fanini o'qitish muhim ahamiyatga ega. Ekologiya – tirik organizmlarning o'zaro maqsadi hamda ular yashayotgan tashqi muhit bilan aloqasi va tirik organizmlar tizimidagi turli-tuman bog'lanishlarni o'rgatadigan fandır. Bu fan biologiya fanining tarkibiy bo'lagi bo'lishi bilan bir qatorda, kimyo, fizika, geologiya, o'rmonchilik, dehqonchilik, tuproqshunoslik, matematika va boshqa tabiiy fanlar bilan chambarchas bog'liqdir. Birinchi bo'lib “ekologiya” atamasini nemis olimi E.Gekkel fanga kiritdi, bu atama tirik dunyoning o'zini o'rab turgan muhit bilan o'zaro bog'liqligini o'rgatadi. Ch.Darvin ta'rifi bo'yicha, “yashash uchun kurashish sharoitlarini keltirib chiqaradi”.

THE ROLE OF EXACT SCIENCES IN THE ERA OF MODERN DEVELOPMENT

Bugun insoniyat uchun bundan zarur yoki ekologiyani, ekologik ong va tushunchani kundalik hayot tarziga singdirishdan ko'ra muhimroq ish yo'qdir. Ekologik ongni ekologik ta'lim va tarbiya, ma'lumotlar, insonlardagi ekologik ta'lim orqali qayta qurish, uning hayot tarzini va ma'naviyatini o'zgartirish zarur. Hozircha insonlar ongida ekologik qonunlarga bo'ysunmaslik, tabiatga shunchaki nazar bilan qarash tasavvurlari singib ketgan. Insonlarning tabiatga bo'lgan loqayd munosabatlari natijasida global isish va iqlim o'zgarishi, cho'llanish, Orol dengizining qurib borishi kabi muammolar tuzatib bo'lmaydigan ekologik krizislarni keltirib chiqardi. Ekologik tushunchaning faqat insonlar tomonidan va faqat ularga xos shakllanishi – antropomarkaz tushuncha deb ataladi. Antropomarkaz tushunchasi inson uchun tabiat eng qimmatbaho, oliy degan tushuncha bo'lib, bunda tabiat insonning shaxsiy mulki deb hisoblanadi. Tabiatni muhofaza qilish va uni asrash, kelgusi avlodlarga yetkazish bugungi kunda respublika hududida yashovchi har bir inson hayotidagi muhim vazifalarning biri hisoblanadi. Tabiatni muhofaza qilish bo'yicha respublika boshqaruv organlarida faoliyat ko'rsatayotgan har bir rahbar xodimning o'z vakolatlari bor. Shuningdek, belgilangan ishlarning amalga oshirishida va bajarilishida respublikamiz Prezidenti quyidagi vakolatlarga ega:

- ekologik xavfsiz muhitni ta'minlash uchun zarur chora tadbirlarni ko'radi;
- ekologiya sohasidagi qonunlarni imzolaydi va shunga oid farmon va farmoyish hamda qarorlar qabul qiladi, ekologik qonun me'yorlarini buzuvchi davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining hujjatlarini bekor qiladi;
- Oliy Majlisga Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi raisi lavozimi tasdig'iga nomzod taqdim etadi;
- ekologik inqiroz yoki talofat ko'rgan hududlarda qisman yoki butunlay favqulodda holat joriy etadi;
- respublika ichida va xalqaro ekologik siyosatga doir vakolatlarni amalga oshiradi.

Ekologik vakolat respublika Oliy Majlisiga ham berilgan, ular o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib harakat qiladi. Tabiatni muhofaza qilish ishlari uchun barcha viloyatlardagi hokimiyatlar ham baravar vakolatlidir, har bir hokimlik o'z hududidagi imkoniyatlar, tuproq, iqlim, suv, yaylov, o'rmon xo'jaligi hamda qayta ishlash va sanoat korxonalarini mavjudligidan kelib chiqib, o'z ishlarini amalga oshiradi:

- o'zlariga tegishli hududlarda tabiat muhofazasi uchun yo'nalishlarni belgilaydi, mintaqaviy yoki hududiy ekologik dasturlarni ishlab chiqadi va tasdiqlaydi;

THE ROLE OF EXACT SCIENCES IN THE ERA OF MODERN DEVELOPMENT

- mahalliy tabiiy kadastrni amalga oshirib, undan foydalanilganlik va ifloslantirganlik uchun to‘lovlarni amalga oshiradi;
- tabiatni muhofaza qilish uchun zarur bo‘lgan moddiy texnik vositalar ta‘minotini yo‘lga qo‘yadi;
- tabiiy resurslardan foydalanish, sanoat, maishiy chiqitlarni tashlash yoki ko‘mishga ruxsat beradi va ularni bekor qiladi;
- o‘z hududidagi korxonalarining ekologik faoliyatini zarur paytda to‘xtatib qo‘yadi;
- ekologik me‘yoriy hujjatlarni qabul qiladi, Konstitusiyaga va qonunlarga zid kelmaydigan boshqa ekologik vakolatlarni amalga oshiradi. Atrof tabiiy muhitni ifloslantirganlik uchun to‘lanadigan haq yoki javobgarlik jarimalari respublika hududida barcha jamoat tashkilotlari va yakka shaxslar uchun ham amal qiladi. Tashlanadigan katta miqdordagi chiqindining avval joyi va uning ekologik xavfsizligi aniqlanmas ekan, buning uchun katta miqdordagi jarima to‘lanadi. Tabiatni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan foydalanishda davlat boshqaruvining eng asosiy vazifalaridan biri ekologik nazorat hisoblanadi. Tabiiy muhit doimo nazoratda bo‘lishi kerak. Inson o‘zi yashaydigan ona tabiatni asrashi va saqlashi lozim. Chunki bu joyda bizning ajdodlarimiz yashagan, kelajakda shu joyda bizning avlodlarimiz hayotni davom ettirishini doimo esda tutmoq kerak.

Ekologik nazorat tushunchasi – tabiatni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash qoidalari va talablarini vazirliklar, davlat qo‘mitalari, korxonalar, tashkilotlar, muassasalar, mansabdor va jismoniy shaxslar tomonidan bajarilishini tekshirish, tabiiy muhitni o‘rganish va kuzatish kabi jarayonlar bilan bog‘liq siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma‘naviy-ma‘rifiy chora-tadbirlar faoliyati yig‘indisini o‘z ichiga oladi. Ekologik nazorat tizimi davlat nazorati, idoraviy nazorat, ishlab chiqarish va jamoat nazoratidan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. M. 2017—2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha HARA KATLAR STRATEGIYASI.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Farmoni. 21-aprel 2017-yil, Toshkent.
3. D.Yo.Yormatova. Ekologik monitoring. –T.: “Fan va texnologiya”, 2011.
4. В.И.Коробкин, Л.В.Перedelский. Экология для студентов.– Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001